
DUŠAN STOŠIĆ

ČOVEK KAO STVARALAC VREDNOSTI

MILADIN ŽIVOTIĆ: ČOVEK I VREDNOSTI,
PROSVETA, BEOGRAD 1969.

Autor knjige »Čovek i vrednosti« razvija kritiku suštine otuđenja, kritiku otuđenja u etici i vrednosnim stavovima uopšte, kao i kritiku određenog aktuelnog oblika ispoljavanja otuđenja u svim sferama. Oblik ove kritike je, međutim, specifičan. U ovoj knjizi problemi otuđenja i razotuđenja čoveka, smisla i besmisla, slobode i neslobode osvetljeni su i rešavani sa potpuno određenog vrednosnog stanovišta marksističkog humanističkog personalizma. Možda bismo mogli da kažemo da se ovim delom čitaocu pruža filozofsko-antropološki zasnovana opšta teorija vrednosti, marksistička aksiologija. Da li je to doista tako? Kad bismo na ovoj tvrdnji insistirali, ne bismo zapazili suštinsku razliku između aksiologije (pozitivističke ili normativističke, esencijalističke ili egzistencijalističke) i ovog filozofsko-antropološkog shvatanja vrednosti. Aksiologija kao opšta teorija vrednosti ili uopštava smisao postojećih vrednosti ili stvara i u sistem povezuje nove vrednosti da bi ih, odbacivši stare, spolja propisala individuama. Ako je to tako (a mi mislimo da jeste), onda se, prvo, uopšte ne može govoriti o marksističkoj aksiologiji, i, drugo, delo koje je pred nama doista je delo i doista je marksističko-humanistički inspirisano, ali nije takva aksiologija. S druge strane, ovo delo je u veoma uskoj vezi sa aksiologijom kao što je aksiologija, na drukčiji način, u uskoj vezi sa vrednostima. U čemu je, zapravo, pitanje? Čitaocu se nudi radikalna kritika dosadašnje vrednosne svesti uopšte kao otuđenog oblika odnosa između čoveka i vrednosti koje je sam stvorio. Kao što je »Kapital« kritika političke ekonomije, tako je knjiga »Čovek i vrednosti« kritika opšte aksiologije kao neautentične teorije otuđenih vrednosti. U osnovi ove kritike nalazi se čovek kao stvaralac autentičnih vrednosti.

Knjiga »Čovek i vrednosti« otvara široke mogućnosti za odbacivanje otuđenih vrednosti razlikovanjem vrednosti kao pozitivne činjenice i vrednosti kao projekcije. Vrednosti projekcije su ono »što je (na osnovu saznanja određene istorijske mogućnosti i opredeljenja za nju) osnova kritičkog distanciranja od postojećih sistema pozitivnih vrednosti« (Uvod, str. 13). Da su vrednosti kao činjenice, vrednosti kao pozitivne, vladajuće, postojeće otuđeni oblik, da se ovaj oblik, iako je čovekov proizvod, čoveku nameće kao spoljašnja sila, da su ove vrednosti odbrana, konzerviranje postojećeg, da je normativna vrednost samo određeni način postojanja pozitivne vrednosti — sve se to u različitim vidovima iz različitih uglova uspešno dokazuje, čime se otvara novo polje mogućnosti da se bude čovek i popunjava zagonetna praznina u totalitetu marksističke filozofije. U ovom pogledu knjiga po svome značaju prelazi granice nacionalne kulture i uliva se u šire tokove slobode, stvaralaštva i humaniteta. Pozitivne etike, tehnicizam, religija, pozitivne političko-pravne vrednosti, scijentizam kao forma otuđenja u nauci, ekonomizam, utilitarizam itd. — dosledno su kritikovani sa stanovišta koje prati svetskoistorijsku identifikaciju opredmećenja i otuđenja, u kojoj i putem koje se događa epohalna inverzija dela i stvaraoaca, sredstava i cilja, nevrednosti i istinskih vrednosti, nečoveka i čoveka, inverzija u kojoj svaki entitet u postojećem egzistira u otuđenoj odredbi sebe sama.

Autor dela »Čovek i vrednosti« zasnovao je svoje izlaganje na kritici suštine otuđenja i njegovih određenih oblika, od kojih nam je novac kao opšti ekvivalent ekonomskog otuđenja već opširno prikazan u klasičnoj marksističkoj literaturi. Nasuprot suštini otuđenja i njegovih određenih oblika, u kojima su ljudi samo sredstva ispoljavanja otuđenja, njegovo telo i njegova masa, njegovo testo i njegova glina, stavlja se najviša vrednost-projekcija, slobodan čovek, slobodna ličnost kao jedinstvo generičkog i individualnog, esencijalnog i egzistencijalnog, ontološkog i antropološkog, kao totalitet u istoriji, kao jedinstvo suprotnosti uopšte, kao negacija negacije i kao trajan proces oslobađanja. Na osnovu saznanja istorijske mogućnosti realizacije ove najviše vrednosti i opredeljenja za nju, autor se kritički distancira od sistema postojećih vrednosti i utvrđuje osnovnu dilemu vremena u kojem živimo »ili dalje jačanje autoritarne kulture i birokratsko-tehnokratskog društva ili ostvarenje Marksove vizije personalističkog humanizma. Postojeći sistemi pozitivnih vrednosti kao oblici dosadašnjih istorijskih oblika opredmećenja čoveka pružaju mogućnosti za prevazilaženje svih onih sistema vrednosti koji su iz-

raz otuđenja — prava, politike, religije, autoritarnog morala; pružaju mogućnosti prevazilaženja parcijalizovane svesti — tehnicizma, scijentizma, moralizma, ideologije, autoritarne kulture. Ali to su samo mogućnosti» (Zaključak, str. 234).

To su, doista, samo mogućnosti. Ali to su po snazi nejednake a po načinu egzistencije različite mogućnosti. Jedna je mogućnost kao mogućnost, iako u izvesnom stepenu realna, druga je mogućnost kao empirijska realna snaga. Jedna je mogućnost — tendencija, kvalitet, neizvesna budućnost, mogućnost-opasnost, mali broj autentičnih samosvesnih ličnosti u kojima radnička klasa vidi izraz svoga smisla, druga je slepa stvarna sila, kvantitet, mogućnost-udobnost u otuđenom zadovoljstvu, veliki broj samootuđenih ličnosti. Da li je autorova vera u snagu pobune ljudske prirode proletarijata i drugih progresivnih društvenih grupacija posledica lucidnosti ili nostalgije za apsolutnim, da li je njegova procena ove snage tačna, da li je njegova nada konkretna utopija, da li je njegovo saznanje istorijskih mogućnosti opšte-ljudske emancipacije adekvatno, da li je njegov apel da se izvrši ljudski čin, sastavni deo početka doba opštečovečanske emancipacije ili su to poslednji trzaji epohalne samosvesti, dokaz uspravnog neodricanja od ljudskih mogućnosti u svetu čovekovih već umrlih mogućnosti? Smisao ovih pitanja neka bude protumačen kao želja da se, u bezrezervnoj podršci pravoj ljudskoj mogućnosti, ostane lucidan.

Knjiga »Čovek i vrednosti« objašnjava genezu i pozitivističkog i normativističkog otuđenja vrednosti od čoveka. U radikalnom aktu destrukcije otuđenog oblika vrednosti ne odbacuje se i suština, autentični oblik vrednosti, ne identifikuje se svaki oblik stvaranja i ocenjivanja vrednosti sa otuđenim oblikom. S druge strane se opet kritikuje ono shvatanje u kojem se otuđeni smisao u sferi vrednosti vidi samo u njihovoj sadržini, u kojem se kritikom i odbacivanjem ovog sadržaja i sintezom empirijsko-analitičkog i normativnog pristupa sferi vrednosti zasnivaju normativna aksiologija i nauka o vrednostima.

Stav i koncepcija autora ove knjige je pokušaj prevazilaženja pomenutih suprotnih tendencija. Prve, u kojoj se odbacuju i otuđeni sadržaj i otuđeni oblik vrednosti (svet vrednosti je otuđeni svet), u kojoj se negira mogućnost zasnivanja aksiologije i kao teorijske i kao normativne discipline. I, druge, u kojoj se sintezom jednostranih oblika izgrađuje aksiološka struktura, kojom se otuđenje u suštini ne destruktuira, u kojoj se empirijsko-analitički i normativni pristup priznaju kao mogući, u kojoj

se suptilnim metodološkim distinkcijama dokazuje mogućnost naučnog i normativnog pristupa sferi vrednosti.

Kad smo rekli da delo »Čovek i vrednosti« prevazilazi suprotnost dveju pomenutih koncepcija time nismo tvrdili da je to u ovoj knjizi učinjeno eksplicitno, niti pak da se prevazilaženje sastoji samo u implicitnom distanciranju od »zabluda« dveju koncepcija. Prevazilaženje je izvršeno u kreativnom aktu koji sledi osnovnu intuiciju i ideju i dosledno razvija misao i stav koji u izvođenju i rezultatu predstavljaju kritiku pomenutih odnosa prema sferi vrednosti.

Knjiga Miladina Životića je rezultat zrelosti autorove filozofske misli. Ovo je delo i formalno-stilski na zavidnom nivou. Veoma je značajno po intencijama i ostvarenju, po metodi i rezultatima ono zaslužuje posebnu pažnju naše javnosti.

